

Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

УДК 343.983.7

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.14510748>

Одержання біологічних зразків для молекулярно-генетичної експертизи в кримінальному провадженні

Глобенко Геннадій Іванович

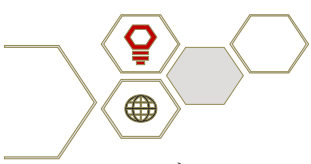
кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства Харківського національного університету внутрішніх справ, пр.-т Льва Ландау, 27, м. Харків, Україна, 61080, <https://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

Степанюк Дар'я Русланівна

аспірантка Харківського національного університету внутрішніх справ, пр.-т Льва Ландау, 27, м. Харків, Україна, 61080, <https://orcid.org/0000-0002-1086-0413>

Прийнято: 13.10.2024 | Опубліковано: 29.10.2024

***Анотація.** У статті розглянуто організаційні й тактичні особливості одержання біологічних зразків для проведення судової молекулярно-генетичної експертизи, зокрема в умовах масштабної збройної агресії проти України з метою ідентифікації жертв війни. Визначено, що загальний тактичний порядок проведення одержання біологічних зразків складається з трьох етапів: підготовчого, робочого й заключного. Кожний етап має специфіку в контексті ДНК-аналізу. На підготовчому етапі найбільш вагомими заходами є правильне визначення мети одержання біологічних зразків, консультація з експертом-генетиком щодо виду зразків та вимог до них як до об'єктів подальшого експертного дослідження; визначення особи (кола осіб), у якої потрібно*

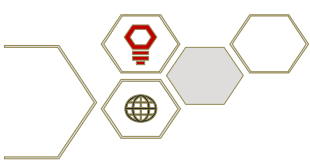
одержати зразки; складання необхідних процесуальних документів; визначення учасників, часу та місця проведення слідчої дії. Особливістю підготовчого етапу щодо вилучення особистих речей зниклої особи, є допит особи (осіб), яка має інформацію, щодо наявності та достовірної приналежності певного предмету особистого користування саме тій людині, особистість якої треба встановити методом ДНК-аналізу. Тактика робочого етапу визначається ситуацією добровільного або примусового одержання зразків. Під час примусового одержання зразків слід звертати особливу увагу на те, що межі фізичного примусу не повинні перевищувати мінімально необхідну міру. Правоохоронці не повинні допускати надмірного втручання. Пріоритетним видом зразку є букальний епітелій з внутрішньої поверхні щік. В умовах масштабної збройної агресії проти України надзвичайно актуальними є питання ДНК-ідентифікації жертв війни. У зв'язку з цим є особливості одержання біологічних зразків у родичів загиблих і зниклих безвісти, що насамперед полягають у правильному визначенні кола таких родичів, зважаючи на доступні методи молекулярно-генетичних досліджень, які застосовують для одержання достовірних результатів.

Ключові слова: кримінальне провадження, досудове розслідування, судова експертиза, розслідування кримінальних правопорушень, біологічні зразки, ДНК-аналіз.

Obtaining biological samples for molecular genetic examination in criminal proceedings

Hlobenko Gennadiy Ivanovich

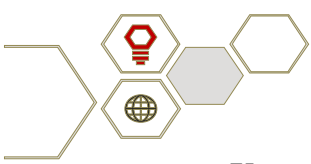
PhD in Law, Associate Professor, Professor of the Department of Criminal Procedure and Organization of Pre-trial Investigation of the Kharkiv National University of Internal Affairs, L. Landau avenue, 27, Kharkiv, Ukraine, 61080, <https://orcid.org/0000-0002-1533-9213>

Stepaniuk Daria Ruslanivna

postgraduate student of the Kharkiv National University of Internal Affairs, L. Landau avenue, 27, Kharkiv, Ukraine, 61080, <https://orcid.org/0000-0002-1086-0413>

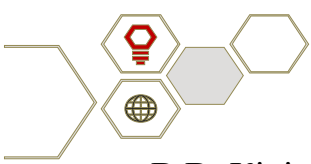
Abstract. *The article discusses the organisational and tactical features of obtaining biological samples for forensic molecular genetic examination, in particular in the context of large-scale armed aggression against Ukraine with the aim of identifying war victims. It is determined that the general tactical procedure for obtaining biological samples consists of three stages: preparatory, working and final. Each stage has specifics in the context of DNA analysis. At the preparatory stage, the most important measures are to correctly determine the purpose of obtaining biological samples, consult with a geneticist on the type of samples and requirements for them as objects of further expert research; identify the person (or persons) from whom the samples should be obtained; draft the necessary procedural documents; determine the participants, time and place of the investigative action. The peculiarity of the preparatory stage for the seizure of personal belongings of a missing person is the interrogation of a person (persons) who has information about the presence and reliable belonging of a certain personal item to the person whose identity is to be established by DNA analysis. The tactics of the working stage are determined by the situation of voluntary or compulsory receipt of samples. When forcibly obtaining samples, special attention should be paid to the fact that the limits of physical coercion should not exceed the minimum necessary measure. Law enforcement officials should not allow excessive interference. The priority sample type is buccal epithelium from the inner surface of the cheeks. In the context of large-scale armed aggression against Ukraine, the issue of DNA identification of war victims is extremely relevant. In this regard, there are peculiarities of obtaining biological samples from relatives of the dead and missing, which primarily consist in the correct determination of the circle of such relatives, given the available methods of molecular genetic research used to obtain reliable results.*

Keywords: *criminal proceedings, pre-trial investigation, forensic examination, investigation of criminal offences, biological samples, DNA analysis.*

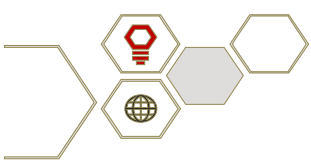
Постановка проблеми. Вирішення ідентифікаційних завдань розслідування за допомогою ДНК-аналізу потребує об'єктів для порівняння, тобто в даному випадку – біологічних зразків живої особи або трупа. Ці зразки дозволяють з найвищим рівнем точності встановити приналежність біологічного матеріалу певній особі та, за потреби, визначити біологічне батьківство. Це є особливо актуальним в нинішніх умовах воєнного стану, коли потреби ДНК-ідентифікації загиблих осіб значно зросли і правоохоронці стикнулися з випадками масових жертв та необхідністю одержувати біологічні зразки та призначати молекулярно-генетичні експертизи у великій кількості. У зв'язку з цим у практичній діяльності виникають труднощі організаційного і методичного характеру, що пов'язані із визначенням об'єктів і різновидів біологічних зразків, способів їх одержання, зберігання, транспортування, визначення завдань експертам-генетикам і оцінкою одержаних результатів дослідження. Зазначені обставини підкреслюють актуальність наукового аналізу проблематики одержання біологічних зразків для молекулярно-генетичних досліджень і вироблення практичних рекомендацій щодо цього аспекту діяльності слідчих і прокурорів у кримінальному провадженні.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Науковці досліджували процесуальні, організаційні і тактичні аспекти отримання зразків для експертизи (Л.О. Басюк [2], П.Є. Антонюк, А.О. Антощук, Р.В. Куций [3], В.І. Галаган та О.В. Козак [13]). Дослідники намагалися сформулювати порядок добровільного (Л.О. Басюк [12]) і примусового отримання зразків у особи для проведення експертизи (О.В. Лускатов, В.В. Рогальська, А.І. Терещенко та ін. [4], М.Г. Щербаковський, А.М. Проценко, А.Е. Волкова [7]), надати рекомендації з удосконалення кримінального процесуального законодавства України на основі комплексного підходу до нормативно-правового регулювання питань криміналістичного ДНК-аналізу (Р.Л. Степанюк,

В.В. Кікінчук, І.В. Пиріг та ін. [6]), розкрити особливості одержання зразків для ідентифікації загиблих під час воєнного стану (А.М. Бляков та Н.М. Едгард [8], Р.Л. Степанюк та О.В. Матарикіна [10], І. Баржина [11]) тощо. Значна увага приділена процесуальним питанням одержання біологічних зразків на стадії досудового розслідування (С.О. Коропецька [14], А.В. Мельниченко [15]). Проте контекст ДНК-аналізу враховують набагато рідше.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми. Не дивлячись на наявність наукових публікацій щодо одержання зразків для експертизи, специфіка таких дій, орієнтованих на проведення молекулярно-генетичної експертизи, залишається малодослідженою. Зокрема, не визначено загальний тактичний порядок досліджуваної процесуальної дії, не розкрито зміст підготовчих заходів, які необхідно здійснювати задля забезпечення якісного одержання зразків, тактика робочого та заключного етапів її проведення. Разом із цим одержання, дослідження і зберігання зразків біологічного матеріалу людини для молекулярно-генетичної експертизи, згідно стандартів Європейського Суду з прав людини характеризується як найвищий ступінь втручання в право на повагу до приватного життя порівняно з іншими біологічними зразками. Способи примусового одержання таких зразків можуть бути як інвазійними, так і неінвазійними, а отже, значно відрізняється ступінь можливого фізичного та психічного впливу на особу, у якої їх відбирають. Детальне правове регулювання цих питань у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві відсутнє. Бракує також і методичних рекомендацій щодо специфіки одержання біологічних зразків з метою ДНК-ідентифікації жертв війни. Це призводить до ризику порушень правових і етичних норм під час одержання біологічних зразків, неправильного обрання виду зразків, помилок при застосуванні технічних засобів і відповідного зниження якості розслідування та невиконання завдань кримінального провадження. Тому в цій статті авторами пропонуються конкретизовані рекомендації щодо організації й тактики одержання біологічних зразків для молекулярно-генетичної експертизи на підготовчому і робочому етапах цієї

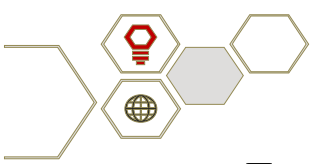
процесуальної дії на основі ситуаційного підходу. Типові ситуації визначено залежно від мети, що виникає у практичній діяльності, зокрема порівняння генетичних ознак особи та виявлених слідів або ідентифікації трупа, у тому числі шляхом встановлення біологічної спорідненості за ДНК.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є формування загальних організаційних і тактичних рекомендацій щодо одержання у кримінальному провадженні біологічних зразків для проведення судової молекулярно-генетичної експертизи, а також особливостей зазначеної процесуальної дії в умовах масштабної збройної агресії проти України для ідентифікації жертв війни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Одержання біологічних зразків у кримінальному провадженні має суттєві особливості організаційного характеру. Вони зумовлені насамперед цілями, яких планується досягнути за допомогою ДНК-дослідження зразків, та практичною ситуацією їх одержання.

Основними цілями одержання в кримінальному провадженні біологічних зразків для ДНК-дослідження є: 1) порівняння генетичних ознак (ДНК-профілів) зразку певної особи (осіб) та слідів біологічного походження, що фігурують у справі; 2) перевірка певної особи (осіб) за базами даних геномної інформації людини; 3) ідентифікація невпізаного трупа або частин тіла людини; 4) встановлення біологічного батьківства і біологічної спорідненості. У певних ситуаціях практичної діяльності може бути поставлено декілька вищезазначених цілей. Проте використання ситуаційного підходу до розгляду організаційних засад одержання біологічних зразків для ДНК-аналізу, на нашу думку, сприяє формуванню конкретизованих і практикоорієнтованих рекомендацій, адже, як вірно зазначено М.Г. Куп'янським, саме ситуаційний підхід дозволяє обирати відповідну тактику слідчої (розшукової) дії, відповідні організаційні заходи, а також доцільні науково-технічні засоби та технічні прийоми [1, с. 233].

Варто визначити наступні три типові слідчі ситуації одержання біологічних зразків на стадії досудового розслідування.

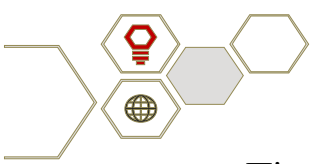

Перша ситуація є загальною і складається, коли у кримінальному провадженні необхідно одержати біологічні зразки для експертизи у живої особи з метою подальшої перевірки на предмет збігу генетичних ознак зі слідами біологічного походження, які наявні у слідства. Вона є найбільш поширеною в практиці розслідування кримінальних правопорушень загальнокримінальної спрямованості (вбивств, зґвалтувань тощо).

В цій ситуації застосовуються загальні методичні рекомендації, які сформульовані у відомчих актах МВС України, МОЗ України та Міністерства юстиції України в контексті вимог щодо підготовки матеріалів для експертного дослідження, а також вироблені криміналістичною теорією і практикою положення. Загальний порядок одержання біологічних зразків має відповідати вимогам ст. 245 і ст. 241 КПК України. У зв'язку з тим, що ч. 3 ст. 245 КПК України містить відсилочну норму до ст. 241 КПК України, у науковій літературі виникла дискусія з приводу того, чи можна одержати біологічні зразки у особи, яка не має статусу підозрюваного, потерпілого або свідка у кримінальному провадженні.

Л.О. Басюк, як і інші науковці, дотримується точки зору щодо обмеження кола осіб, у яких можна відібрати біологічні зразки особи для експертизи. Проте на підставі аналізу судової практики згадана авторка доходить до висновку, що оскільки отримання біологічних зразків особи здійснюється саме за правилами освідування особи, а не порядку освідування особи, визначеному КПК України, то й коло осіб, у яких можна відібрати біологічні зразки для проведення експертизи, не обмежується підозрюваним, свідком та потерпілим. Проте варто до КПК України потрібно внести зміни, які б слугували запорукою формування правильної слідчої практики [2, с. 140-141]. Ми підтримуємо вищевказану точку зору щодо необхідності вдосконалити норми КПК України задля усунення потенційних проблем в питанні щодо кола осіб, у яких можна одержувати біологічні зразки.

Загальний тактичний порядок проведення цієї процесуальної дії складається з трьох етапів: підготовчого, робочого й заключного.

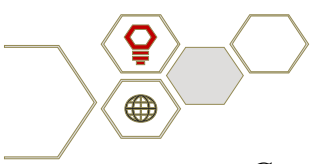

Підготовка до отримання зразків для експертизи включає в себе низку заходів [3, с. 284-285], проаналізувавши зміст яких маємо змогу визначити специфіку підготовчого етапу одержання саме біологічних зразків для експертизи ДНК.

Визначення мети, якою може бути подальший порівняльний аналіз із наявними слідами, встановлення біологічної спорідненості або встановлення біологічного батьківства. Правильне визначення мети є передумовою для успішного проведення як безпосередньо процесуальної дії, так і подальших експертних досліджень, оскільки це безпосередньо стосується подальших підготовчих дій, впливаючи на вид і кількість зразків та кола осіб, у яких їх потрібно одержати.

Консультація з експертом-генетиком з приводу виду зразків (букальний епітелій, кров тощо) та вимог до них як до об'єктів молекулярно-генетичної експертизи. Цей підготовчий захід у нинішніх умовах дефіциту вітчизняної наукової та методичної літератури з питань криміналістичного ДНК-аналізу видається вкрай важливим. Консультація з експертом дозволить слідчому уникнути помилок у визначенні кола об'єктів, які в подальшому будуть направлені для проведення експертизи, а отже належним чином підготуватись до одержання зразків.

Визначення особи (осіб), у якої потрібно відібрати зразки. Це завдання вирішується за результатами проведення двох попередніх підготовчих заходів. Наприклад, якщо метою одержання зразків є подальше встановлення приналежності сліду біологічного походження з місця події, то зразки потрібно відібрати у ймовірного підозрюваного та всіх осіб, які за даними слідства могли залишити певний слід. Якщо метою є встановлення біологічної спорідненості у випадку вирішення завдання з ідентифікації невпізаного трупа, зразки одержують у певного кола ймовірних родичів загиблого за попередньою консультацією з експертом-генетиком на предмет доступних інструментів ДНК-аналізу, виходячи з обставин справи, тощо.

Складання (одержання) процесуальних документів, необхідних для забезпечення підстав для проведення слідчої дії (клопотання, постанова прокурора, ухвала суду). Ці формальні заходи є обов'язковими задля дотримання законності дій органу досудового розслідування та забезпечення допустимості доказів, пов'язаних із дослідженням біологічних зразків.

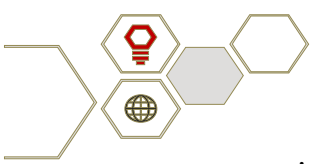
Визначення кола учасників. Зокрема спеціаліста (спеціаліста-криміналіста, експерта-біолога, медичного працівника залежно від виду зразку) і, за потреби, інших осіб. Виконання цього заходу суттєво залежить від результатів попередніх підготовчих дій і прогнозованої ситуації проведення процесуальної дії. Наприклад, коло спеціалістів визначається видом зразків та способом їх одержання. Зразки букального епітелію можуть бути отримані за участі спеціаліста-криміналіста, а зразки крові та інших біологічних речовин, що вимагають інвазивного втручання, одержують за участю медичних працівників.

Визначення часу та місця проведення слідчої дії, забезпечення необхідних технічних засобів і умов. Специфіка зазначених підготовчих заходів насамперед полягає у створенні таких умов проведення процесуальної дії, які убезпечують від подальших сумнівів у законності й достовірності результатів ДНК-аналізу. Тобто слідчий повинен обрати денний час (за виключенням невідкладних випадків) і забезпечити належні технічні умови (за потреби, в медичному закладі, використання стерильних інструментів і т.ін.).

На робочому етапі проводиться безпосереднє одержання біологічних зразків. Технічні особливості цього етапу залежать насамперед від виду зразків, які одержують.

Наприклад, відбір крові у живих осіб може проводитися у відділенні судово-медичної експертизи, а також поза межами відділення (у поліклініці, клініці, медсанчастині, госпіталі тощо) особою, що вміє проводити відповідні маніпуляції. Технологія одержання та зберігання зразків крові визначена у профільних методичних рекомендаціях [4, с. 30].

Детальні вимоги щодо технічних особливостей одержання та поводження зі зразками біологічного матеріалу для подальшого дослідження методом ПЛР

викладені у рекомендаціях, затверджених наказом Міністерства охорони здоров'я України від 30 липня 2013 року № 662, де визначено загальні правила, основні інструменти та порядок забору, транспортування, зберігання та первинної обробки зразків біологічного матеріалу [5].

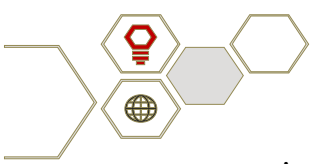
На нашу думку, варто підтримати науковців, котрі наголошують на пріоритетності букального епітелію як різновиду біологічних зразків для ДНК-аналізу та використання методу щічного мазку для їх одержання [6]. Це надає можливість застосовувати неінвазивне втручання, а отже, не потребує проведення процесуальної дії в медичній установі та залучення медичних працівників. Сучасні спеціалізовані технічні засоби та рекомендації щодо їх використання дозволяють провести процедуру швидко і не вимагають особливих навичок для осіб, які її виконують.

Суттєвою проблемою є примусове отримання біологічних зразків у особи, порядок проведення якого, на наш погляд, потребує законодавчого закріплення.

В нинішніх умовах ситуація, коли біологічні зразки потрібно одержати примусово, виникає у випадках відмови особи надати ці зразки добровільно. В цій ситуації спочатку факт відмови фіксують в протоколі одержання зразків для експертизи. Надалі слідчий і прокурор звертаються до слідчого судді з клопотанням про примусове одержання зразків. Після одержання відповідної ухвали планується проведення цієї процесуальної дії із залученням, крім спеціалістів, працівників поліції, які реалізовуватимуть заходи примусу.

На робочому етапі процесуальної дії особі спочатку пропонується добровільно надати зразки. При цьому варто переконати її в тому, що зразки будуть одержані в будь-якому випадку, тому не в її інтересах відмовлятися їх надати добровільно. У разі відсутності добровільної згоди застосовується примус, мінімально необхідний для виконання поставленого завдання.

Щодо меж і особливостей примусу науковці підкреслюють, що заходи фізичного впливу, які застосовують під час примусового одержання біологічних зразків, не повинні перевищувати міри, необхідної для виконання ухвали слідчого судді, суду; заборонено використовувати способи, які ображають

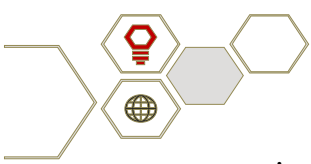

честь, гідність, релігійні почуття осіб; правоохоронці не повинні завдавати тяжкого втручання у фізичну та психічну цілісність особи проти її волі, а процедура та супутні обставини не повинні викликати в неї страх, тривогу й відчуття власної неповноцінності, що завдає істотної шкоди психічній цілісності людини, крім того, недопустимо застосовувати насильство, яке межує з брутальністю; заборонено застосовувати методи, прибори, обладнання, небезпечні для життя, здоров'я, болісні або такі, що спричиняють негативні наслідки здоров'ю [7, с. 198].

Друга типова слідча ситуація виникає у випадку необхідності одержання зразків біологічного матеріалу трупа. Такі зразки одержують судово-медичні експерти. Тому головним завданням слідчого є лише організаційне забезпечення направлення на молекулярно-генетичну експертизу зразків, які найбільш придатні для ДНК-аналізу. За апробованими в судовій генетиці методичними рекомендаціями відомо, які саме зразки біологічного матеріалу трупа залежно від його стану є оптимальними для успішного ДНК-профілювання. Тому слідчому варто одержати консультацію експерта-генетика щодо цього питання й узгодити його з судово-медичним експертом або організувати спільне обговорення із зазначеними експертами.

Як зазначають науковці, українські реалії показали, що судово-медичні експерти не лише не забезпечені інструментами та засобами для правильного вилучення матеріалу, а й не навчені правильно це робити. Технічні помилки сприяють контамінації чужорідною ДНК, що спотворює чи нівелює процес ідентифікації. Тож необхідна міжвідомча розробка та узгодження правил вилучення судово-медичним експертом біологічного матеріалу для подальшої ДНК-ідентифікації [8, с. 147-148].

Третя типова слідча ситуація складається, коли під час досудового розслідування необхідно одержати референтні (порівняльні) біологічні зразки з метою ідентифікації невпізаного трупа. Вона деякою мірою об'єднує дві попередні ситуації, адже вимагає одержання біологічних зразків від трупа та ймовірних родичів, але має суттєві особливості, зважаючи на контекст завдання,

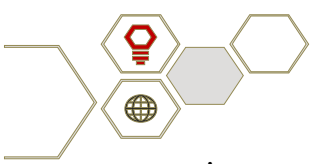
яке вирішується, та відповідні інструменти ДНК-аналізу й вимоги щодо його проведення.

У цій ситуації ідентифікація можлива шляхом прямого порівняння генетичних ознак трупа та генетичних ознак зареєстрованих осіб з бази даних ДНК, прижиттєвих зразків зниклої безвісти особи та/або через встановлення біологічного батьківства чи біологічної спорідненості.

Якщо у базі даних ДНК відсутня інформація (ДНК-профіль) даної особи, традиційні способи впізнання (за зовнішніми ознаками і документами, за відбитками пальців, зубами та номерами медичних імплантатів) не дієві, єдиним способом встановлення особи загиблого є ДНК-аналіз, який потребує зразків для порівняння. Це є особливо актуальним для ідентифікації війни, адже, як підкреслено ідентифікація загиблих осіб під час воєнного стану ускладнена руйнуванням тіла внаслідок впливу термічного чинника, а також вираженими гнильними змінами [8, с. 148].

Біологічні зразки для ідентифікації невпізнаного трупа можна одержати з особистих речей та безпосередньо у родичів зниклих безвісти осіб. Крім того, щодо таких категорій осіб, як військовослужбовці, поліцейські та особовий склад служби цивільного захисту, законодавством передбачено добровільний, а під час воєнного стану обов'язковий, відбір зразків біологічного матеріалу та їх зберігання у відповідних військових частинах та інших підрозділах. Такі зразки у випадку загибелі або зникнення безвісти особи можуть бути використані для встановлення ДНК-профілю та вирішення ідентифікаційних завдань розслідування.

Згідно ч. 2 ст. 245 КПК України порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (статті 160-166 КПК України) [9]. Проте законодавчі вимоги щодо тимчасового доступу до речей і документів мало пристосовані саме для одержання зразків для експертизи. Відповідні положення вміщують низку прогалин, які викликають труднощі у практичній діяльності. Враховуючи це зазначимо, що в ситуації, яка розглядається, слідчий може вилучити особисті

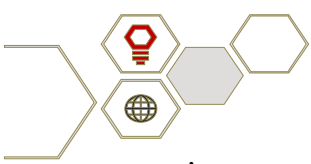

речі зниклої безвісти особи не тільки безпосередньо в порядку ч. 2 ст. 245 КПК України, а і шляхом заздалегідь проведеного огляду, обшуку чи іншої процесуальної дії, зважаючи на обставини справи. При цьому вдаватись до іншого способу, ніж саме одержання зразків для експертизи, доречно в ситуаціях ймовірної протидії розслідуванню з боку осіб, у володінні яких такі речі знаходяться.

Як зазначають фахівці, до особистих речей, з яких можуть бути отримані прижиттєві зразки ДНК, варто відносити тільки предмети особистого користування. Це може бути зубна щітка, станок для гоління, непрасована натільна білизна, речі з місцями ймовірного контакту з тілом людини. Такі речі як постільна білизна, рушники, машинки для стрижки тощо, якими можуть користуватися інші члени сім'ї при сумісному проживанні, як правило, для цих цілей непридатні, адже вони вміщують суміш ДНК всіх користувачів [10, с. 447-451]. Таким чином особливістю підготовчого етапу до процесуальної дії, що проводиться з метою вилучення особистих речей зниклої особи, має бути допит особи (осіб), яка має відповідну інформацію, щодо наявності та достовірної приналежності певного предмету особистого користування саме тій людині, особистість якої треба встановити методом ДНК-аналізу.

Обрання родичів, у яких необхідно одержати біологічні зразки для ДНК-аналізу з метою ідентифікації невпізнаного трупа, також має свою специфіку.

Дослідники наголошують на тому, що в першу чергу необхідно одержувати зразки від прямих родичів (батько, мати, діти) [11, с. 134]. Наявність двох прямих родичів дозволяє достовірно ідентифікувати загиблого традиційним методом, що використовують для встановлення біологічного батьківства. Коли є тільки один прямий родич, можливо використати два різних традиційних методи (аналіз аутосомних STR та Y-хромосоми за чоловічою лінією або аналіз аутосомних STR і мтДНК за материнською лінією). Якщо прямих родичів взагалі немає, варто одержувати зразки у інших родичів, враховуючи, що пряме порівняння в таких випадках неможливе, оскільки аналіз Y-хромосоми та мтДНК дозволяє встановити лише біологічну спорідненість. Тому в таких випадках

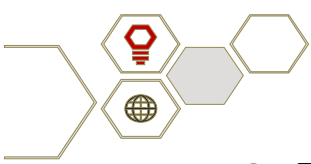
слідчому доцільно попередньо проконсультуватись з експертом-генетиком на предмет того, які саме об'єкти експертного дослідження будуть найбільш оптимальними для вирішення завдання щодо встановлення особи невідомого трупа. Слід також врахувати, що за відсутності живих родичів можна провести ексгумацію померлих і офіційно похованих прямих родичів та одержати таким чином зразки їх біологічного матеріалу.

Висновки. Загальний тактичний порядок проведення одержання біологічних зразків складається з трьох етапів: підготовчого, робочого й заключного, кожний з яких має свою специфіку в контексті ДНК-аналізу. На підготовчому етапі найбільш вагомими заходами є правильне визначення мети одержання біологічних зразків, консультація з експертом-генетиком щодо виду зразків та вимог до них як до об'єктів подальшого експертного дослідження; визначення особи (кола осіб), у якої потрібно одержати зразки; складання необхідних процесуальних документів; визначення учасників, часу та місця проведення слідчої дії. Особливістю підготовчого етапу щодо вилучення особистих речей зниклої особи, є допит особи (осіб), яка має інформацію, щодо наявності та достовірної приналежності певного предмету особистого користування саме тій людині, особистість якої треба встановити методом ДНК-аналізу. Тактика робочого етапу визначається ситуацією добровільного або примусового одержання зразків.

В умовах масштабної збройної агресії проти України надзвичайно актуальними є питання ДНК-ідентифікації жертв війни. У зв'язку з цим є особливості одержання біологічних зразків у родичів загиблих і зниклих безвісти, що насамперед полягають у правильному визначенні кола таких родичів, зважаючи на доступні методи молекулярно-генетичних досліджень, які застосовують для одержання достовірних результатів.

Список використаних джерел

1. Куп'янський М. Г. Роль огляду місця події при розслідуванні серійних сексуально-садистських убивств. *Питання боротьби зі злочинністю*, 2016. Вип. 31. С. 227-236.

2. Басюк Л. О. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні : дис. доктора філософії. Спец. 08 Право, 081 Право. К. : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 203 с.

3. Антонюк П. Є., Антошук А. О., Куций Р. В. Тактика отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2021. № 5. С. 281-289. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.39>

4. Примусовий відбір зразків у особи для проведення експертизи. методичні рекомендації для практичних підрозділів / [О.В. Лускатов, В.В. Рогальська, А.І. Терещенко, В.Д. Людвік, К.М. Пантелєєв, Н.В. Павлова, Г.С. Бідняк]. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 36 с.

5. Про затвердження Методичних рекомендацій «Порядок забору, транспортування та зберігання матеріалу для дослідження методом полімеразної ланцюгової реакції» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 30 липня 2013 року № 662. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0662282-13#n12>.

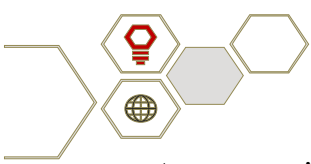
6. Stepaniuk R., Kikinchuk V., Pyrih I., Pletenets V., Prylovskiy V. Multifaceted approach to legislative regulation for using DNA analysis in criminal proceedings of Ukraine. *Amazonia Investiga*, 2022. Vol. 11 (50). P. 130-139. <https://doi.org/10.34069/AI/2022.50.02.13>.

7. Щербаковський М. Г., Проценко А. М., Волкова А. Е. Біологічні зразки для експертизи: поняття, умови, тактика відбирання. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2024. Вип. 105 (2 (Ч.1)). С. 189-203. doi: 10.32631/v.2024.2.18.

8. Біляков А. М., Ергард Н. М. Особливості ідентифікації загиблих осіб під час воєнного стану (огляд літератури). *Медичні перспективи*. 2023. № 4. С. 141-150.

9. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

10. Степанюк Р. Л., Матарикіна О. В. Особливості призначення молекулярно-генетичної експертизи з метою ідентифікації невпізнаних трупів.

Актуальні питання судової експертології, криміналістики та кримінального процесу: матеріали V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 21 грудня 2023 р.) / за заг. ред. Н. В. Нестор; уклад.: А. О. Полянський, О. В. Баулін, Ю. О. Мазниченко, Н. А. Гаврилук, Ю. Б. Форіс; Міністерство юстиції України. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. Київ, 2023. С. 447-451.

11. Баржина І. Ідентифікація невпізнаних трупів за допомогою ДНК-аналізу. *Scientific Collection «InterConf»*. 2023. Iss. 173/ Р. 132–136. URL: <http://surl.li/lftkeo>.

12. Басюк Л. О. Отримання біологічних зразків особи за умови добровільного їх надання. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 4. С. 446-450.

13. Галаган В. І., Козак О. В. Процесуальний порядок і тактика отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні України: монографія [2-ге вид., переробл. та допов.]. Краматорськ : Каштан, 2015. 224 с.

14. Коропецька С. О. Відібрання зразків біологічного походження під час досудового розслідування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 258 с.

15. Мельниченко А. В. Забезпечення прав громадян під час відібрання біологічних зразків. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 3. С. 46-49.